

Kriminologiska institutionen

Den statliga framställningen av sexköpslagen

- En diskursanalys om exkludering och inkludering av sexarbetare

Examensarbete 15 hp

Kriminologi
Kriminologi, kandidatkurs (30 hp)
Vårterminen 2016
Amanda Hedlund

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka hur den statliga utredningen SOU 2010:49 framställer sexköpslagen och hur denna framställning inkluderar och exkluderar sexarbetare kopplat till maktförhållanden. Den statliga utredningen undersöker hur sexköpslagstiftningen har fungerat sedan den trädde i kraft, varpå det är intressant att undersöka hur och om denna utredning tar hänsyn till sexarbeters upplevelser. Med hjälp av diskursanalys har jag undersökt SOU 2010:49, som utgör mitt empiriska material. Jag har i studien framhåvt och belyst vilken plats sexarbetare får ta i den statliga utredningen, hur de har fått ge sina versioner av upplevelser och erfarenheter av sexköpslagen och hur dessa tas hänsyn till. Med hjälp av Foucaults teori om diskursens ordning har jag analyserat maktförhållanden och strävan efter sanning och hur dessa bidrar till att reglera diskursen om sexköpslagen till vad som får sägas och inte sägas, samt av vem. På detta sätt har jag belyst hur sexarbetare både har en exkluderad och inkluderad position i den statliga utredningen där det regleras vad de får säga och inte får säga, och att deras synlighet i utredningen anpassas efter vad de uttalar sig om. Alla utsagor betraktas inte som sanna, och de utsagor som går emot den etablerade synen på sexhandel regleras och kontrolleras för att avvärja dess hot. Kunskapen som produceras och den sanning som eftersträvas i den statliga utredningen sätter på så vis ramar kring diskursen som regleras med hjälp av det Foucault kallar utestängningsmekanismer. Min studie bidrar till att ge ökad kunskap och förståelse för hur sexarbetare både inkluderas och exkluderas i diskursen om sexköpslagen.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Disposition	5
2. BEGREPPSFÖRKLARING	5
3. TIDIGARE FORSKNING	6
3.1 Utvärderingar av SOU 2010:49	6
3.2 Forskning med teoretiska perspektiv på sexhandel	8
4. TEORI	9
5. METOD	11
5.1 Urval	11
5.2 Tillvägagångssätt	13
5.3 Vetenskapsteori	15
5.4 Validitet och reliabilitet	15
5.5 Förförståelse och forskarroll	16
7. RESULTAT OCH ANALYS	17
7.1 Dagordning	17
7.2 Subjektspositioner	20
7.3 Argumentationsstrategi	21
7.4 Exkludering	23
8. SLUTSATS OCH DISKUSSION	29
9. LITTERATURFÖRTECKNING	33
9.1 Internetkällor	35
9.2 Remissvar	35

1. Inledning

Fenomenet sexhandel, eller prostitution¹ som det även kallas är ett väl omdebatterat ämne både i Sverige och runt om i världen. Det diskuteras vad detta fenomen innebär, och om det bör vara legaliserat eller kriminaliserat. Under 1970-talet i Sverige började feministiska röster att växa, där den traditionella synen att den prostituerade kvinnan ansågs vara ”problemet” ifrågasattes (Svanström 2006: 67). För att minska prostitutionens omfattning riktades istället fokus på köparna, där det ansågs att efterfrågan var orsaken till problemet. År 1999 antog därför Sverige en unik lag, en lag som var först i världen att endast kriminalisera köparen och inte säljaren av sexuella tjänster. Lagen innebär idag enligt 6 kap. 11 § i Brottsbalken (SFS 2011:517) att det är olagligt att skaffa sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning och straffet ger böter eller fängelse i högst ett år.

Den svenska sexköpslagen är både en hyllad och kritiserad lagstiftning. Idag finns olika uppfattningar om vad sexhandel är och hur det bör eller inte bör regleras. Även inom de feministiska perspektiven finns det motstridiga uppfattningar om hur sexhandel bör förstås. Den radikalfeministiska inriktningen menar att sexhandel är en form av exploatering utav kvinnan och ses som ett resultat av den patriarkala strukturen i samhälle, medan andra feminister menar att sexarbete är ett frivilligt och rationellt val av arbete och att dessa har rätt till samma respekt och arbetsvillkor som andra arbeten i samhället (O’Neil 2001: 16). Kriminalisering av sexköp i Sverige kan härledas ur det radikalfeministiska perspektivet, som tar fasta på att skydda kvinnor från exploatering och skadliga könsföreläggningar (Siring 2008: 335).

Syftet med sexköpslagen låter därför bra, en lag som är till för att motverka strukturellt förtryck och skydda kvinnor. Men frågan är vad dessa antaganden om sexköpslagen bygger på? Hur konstrueras sexarbetarna vid legitimering av sexköpslagen? Det talas ständigt om aktörerna som ingår i fenomenet prostitution, men vilket utrymme ges dessa till att själva uttala sig om sin situation? Här väcks mitt intresse. Hur framhålls sexarbeters upplevelser och erfarenheter vid legitimering av sexköpslagen? Hela lagstiftningen bygger på en särskild syn på vad sexhandel är för något, och vad den innebär för den enskilda individen. Jag vill därför undersöka hur den statliga utredningen ”*Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999-2008*”, SOU 2010:49, tar hänsyn till sexarbeters erfarenheter och vilket utrymme sexarbetare själva ges till att definiera sina upplevelser i utredningen. Tidigare studier har påpekat att sexköpslagens radikalfeministiska syn på sexhandel tar över en hegemonisk position i utredningen och att denna tystar och fråntar sexarbetare makt till självdefinition (Jordan

---

¹ Hur jag använder mig av dessa två begrepp redogörs för i avsnitt 2. Begreppsdefinition i denna studie.

2012: 3). I min studie vill jag undersöka hur både inkludering och exkludering sker, vilka maktförhållanden som råder och hur dessa kan förstås.

1.1 Syfte och frågeställningar

Sexköpslagens syfte är att i förlängningen skydda kvinnor i sexhandel, varpå det är intressant att undersöka hur den statliga utredningen tar hänsyn till dessa individer. Syftet med studien är därför att undersöka hur den statliga utredningen SOU 2010:49 tar hänsyn till sexarbetares upplevelser och vilket utrymme dessa ges till att definiera sin situation i diskursen om sexköpslagen. Med studien vill jag framhäva och belysa föreställningar och olika maktförhållanden som kan tänkas verka inom diskursen om sexköpslagen och hur dessa kan förstås. Med hjälp av Foucaults (1993) teori om utestängningsmekanismer och subjektspositioner kommer jag att belysa hur diskursen om sexköpslagen kontrolleras och regleras till vad som får och inte får sägas samt av vem. De frågeställningar som jag vill besvara blir således:

- På vilket sätt exkluderas och inkluderas sexarbetare i utvärderingen av sexköpslagen?
- Vilka maktförhållanden kopplat till subjektspositioner går att urskilja i utvärderingen av sexköpslagen?

1.2 Disposition

Studien inleder med en begreppsförklaring där det motiveras hur begreppen sexarbete och prostitution kommer att användas. Efter det följer ett avsnitt om tidigare forskning inom området sexhandel och sexköpslagen, där två olika typer av forskning redogörs för som är relevanta för studien. Vidare beskrivs teori där teoretiska begrepp redogörs för och ger läsaren en djupare förståelse för hur dessa kommer att användas i studien. Nästa avsnitt som följer är metodbeskrivning där urval och tillvägagångssätt beskrivs, och även studiens vetenskapsteoretiska ansats som hänger ihop med den validitet och reliabilitet som eftersträvs i studien. Metodavsnittet avrundas med att redogöra min förförståelse och forskarroll som jag anser är relevant att belysa i denna studie. Nästa avsnitt som presenteras är resultat och analys, som jag har delat upp i fyra underrubriker. Studien avslutas med en diskussion och slutsats där jag sammanfattar vad studien kommit fram till.

2. Begreppsförklaring

Jag vill här redogöra för hur jag kommer att använda mig av begreppen sexarbete och prostitution. Jag förespråkar användningen av begreppet sexarbetare istället för prostituerad då jag vill synliggöra och lyfta fram den variation av upplevelser som det finns av att sälja sex, och på så sätt minska det

sociala stigma det innebär för många att sälja sex. Jag hänvisar också mitt ordval till Amnesty Internationals definition där de menar att begreppet prostitution av många sexarbetare uppfattas som nedsättande eller misogynis (Amnesty International, 2014: 2). I SOU 2010:49 används begreppet prostitution och prostituerad, vilket jag kommer redogöra för i resultat- och analysdelen, och eftersom att jag gör en diskursanalys är ordvalen en intressant aspekt för min studie. Därför kommer jag i min analys att använda begreppen sexarbete/sexsäljare/sexhandel när jag hänvisar till mina egna uttalanden, och när begreppet prostitution/prostituerad används hänvisar jag till den statliga utvärderingens benämning.

3. Tidigare forskning

Tidigare forskning som gjorts inom området sexhandel kan näst intill betraktas som oändlig. Jag har därför valt att avgränsa min sökning till forskning och litteratur som dels behandlar utvärderingar av SOU 2010:49 och dels litteratur som teoretiskt ligger nära mina forskningsfrågor. För att hitta forskning har jag även till stor del använt mig av snöbollssökning där jag genom att ha hittat intressanta rapporter och studier tittat på avsnitt som relaterar till mitt ämne och vilka referenser som använts, och sedan sökt upp dessa referenser. Jag har även använt sökord i Libris, Google, Google Scholar och artiklar i EDS. De sökord som använts är *sexköpslagen*, *sex purchase act*, *sexarbete/sexarbetare*, *sexwork* och *prostitution*.

3.1 Utvärderingar av SOU 2010:49

När SOU 2010:49 publicerades fick olika organisationer och institutioner möjlighet att kommentera utredningen, en bland dem var Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet. I detta remissvar framhålls flertalet problem med utvärderingen i fråga. Ett sådant problem som även framhålls i flertalet andra utvärderingar är att, citat: *”Eftersom direktiven inleds med att köp av sexuell tjänst fortfarande ska vara kriminaliserat, blir ett förväntat resultat därmed att utredningen kommer att peka på att kriminaliseringen haft goda effekter”* (Remissvar, Diarienummer: U27/2010:1). Det framhålls även hur den radikalfeministiska synen på prostitution är genomgående i utvärderingen och att denna inte problematiseras (Remissvar, Diarienummer: U27/2010:2). Dessa aspekter kan ses som problematiska för utredningen, och jag ser därför dessa som motiv för att djupare analysera hur denna syn på sanning och verklighet styr diskursen och utformningen av SOU 2010:49 till att exkludera och inkludera sexarbetare.

Vidare finns flertalet studier som riktar sig just till att problematisera och kritisera de metoder som använts i SOU 2010:49. Exempelvis framhålls det att utredningen saknar vetenskapliga resonemang

och att forskningsmetodens giltighet starkt kan ifrågasättas (Dodillet & Östergren 2011: 2f). RFSU har även gjort en rapport om sexköpslagens avsedda effekter och oavsedda konsekvenser. Rapporten är en kunskapsöversikt med samlat material på forskning där effekter av sexköpslagen analyserats. Författaren till RFSUs rapport, Charlotta Holmström, har gjort en sammanställning av studier och rapporter som på olika sätt berör sexarbetares upplevelser och erfarenheter av sexköpslagen både kopplat till sociala insatser och kriminaliseringens direkta effekter för deras situation. Holmström kritiserar SOU 2010:49 för att rikta en väldigt liten uppmärksamhet åt de oavsedda konsekvenser som kriminaliseringen har inneburit för sexarbetare (Holmström 2015: 24).

En av de oavsedda konsekvenser som framhålls i RFSUs rapport enligt forskning och studier är hur situationen för sexarbetare i gatumiljön på olika sätt har förvärrats och blivit mer riskfylld (Holmström 2015: 26). Holmström refererar dessa slutsatser till flera olika studier, bland annat socialstyrelsens rapport, 2003. Sådana resultat hänvisar även Dodillet & Östergren (2011) till som menar att polisens närvaro i gatumiljön har gjort sexköpare mer rädda för att bli upptäckta och därför blir förhandlingarna mellan köpare och säljare mer påskyndade. Detta gör sexarbetares situation mer riskfylld då snabba förhandlingar kan leda till felbedömning om sexköparens villkor känns säkra och trygga för sexarbetaren att gå med på (Dodillet & Östergren 2011: 22; Holmström 2015: 26). Även köparens krav på att möten sker på mer dolda platser för att undvika upptäckt av polisen gör situationen mer riskfylld för sexarbetare där de själva inte kan välja platser de känner sig trygga på (Holmström 2015: 26).

En annan oavsedd konsekvens som Holmström framhåller är hur lagen har påverkat det sociala stigma det innebär att sälja sex, samt hur sexarbetare blir bemötta av myndigheter. Här framhålls en differentierad bild av upplevelser, där vissa sexarbetare känner sig bra bemötta av polis och socialarbetare, medan andra känner att de inte blir respekterade (Holmström 2015: 31). De positiva upplevelserna vittnar om lagen som en trygghet, där sexarbetare upplever att de har makt och kan ställa krav på köparen med hot om anmälan till polisen, utan att själva åka fast. De negativa upplevelserna vittnar istället om att sexarbetare känner sig diskriminerade av polisen, där deras anmälan om rån och våldtäkt inte tas på allvar. En intervjuperson menar att hennes stöd från polisen är villkorat. Om hon inte själv ser sig som ett offer, betraktas hon istället som kriminell av polisen. Holmström menar att poliser och andra myndighetsrepresentanter gör en distinktion av sexarbetare som skyldiga och oskyldiga offer (Holmström 2015: 31), vilket även Siring framhåller i sin studie (2008). Siring har gjort en studie om polisens och andra myndighetsrepresentanter attityder och uppfattningar av sexarbetare, där det framgår hur polisen gör skillnad på svenska och utländska sexarbetare, där de utländska sexarbetarna i högre grad betraktas som tvingade offer, än svenska sexarbetare (Siring 2008: 243, Holmström 2015: 31). Detta menar Holmström kan leda till att sexarbetare känner sig hotade i mötet med myndighetspersoner och därför många gånger väljer att ljuga om sina upplevelser för att inte motta ett fördomsfullt bemötande (Holmström 2015: 33).

RFSU menar att många av dessa resultat kan användas för att ifrågasätta sexköpslagens effekter på minskad prostitution och att de negativa oavsiktliga konsekvenser som drabbar sexarbetare bör få större uppmärksamhet. Citat: *”Vi är kritiska till de negativa konsekvenser som sexköpslagen eller som tillämpningen av den lagstiftningen, och vissa andra brottsbestämmelser har bidragit till. Vi menar att lagar bara är så bra som dess tillämpning är.”* (RFSU, 2016). Här betonas lagstiftningens makt och effekter på människors liv som något som bör tas i beaktning vid legitimering av en lagstiftning. Det är de som säljer sex som blir högst påverkade av sexköpslagen trots att den inte innefattar deras handlingar som kriminella. Detta knyter an till min studie då det kan anses vara viktigt att just ta hänsyn till de som påverkas och berörs av lagen, i detta fall sexarbetare. Min studie kommer därför bidra med förståelse och en teoretisk tankemodell för hur den statliga utredningen både inkluderar och exkluderar sexarbeters upplevelser av sexköpslagen.

3.2 Forskning med teoretiska perspektiv på sexhandel

En annan studie som inspirerat min undersökning är en rapport som är publicerad av ”Center for Human Rights and Humanitarian Law” (Jordan, 2012). Där har författaren Ann Jordan tagit del av den publicerade engelska sammanfattningen av SOU 2010:49, och ger en utvärdering av denna. Här problematiseras den statliga utredningens exkludering av sexarbeters röster och avsaknad av plats i utredningen. Jordan beskriver att denna exkludering av sexarbeters röster är ett sätt för radikalfeminismen att överta ett monopol över diskursen, och att detta marginaliserar och ytterligare fråntar sexarbeters makt till självdefinition (Jordan 2012: 3). I min studie vill jag undersöka just hur denna exkludering och eventuella inkludering sker. Jordan ger i sin rapport endast en övergripande och hypotetisk översikt av detta osynliggörande av sexarbetare. Min studie bidrar därför till en djupare analys och där jag med hjälp av citat och exempel lyfter fram på vilket sätt som sexarbetare får eller inte får ta plats i utredningen.

Även Petra Östergrens (2008) bidrag till debatten om sexköpslagen har inspirerat min studie. I sin bok *Porr, horor och feminister* undersöker Östergren debatten om porr och sexarbete och drar många kopplingar till hur denna debatt kan förstås med hjälp av Foucaults maktanalyser. Östergren hänvisar till Foucaultska analyser om hur sexualvetenskapen har lagt monopol på sexualitet som en sorts mystisk kärlekskonst och att detta sätter ramar för hur sexualitet får talas om (Östergren 2008: 245). Här utkristalliseras hur sexarbetare själva får och inte får tala om sina upplevelser. Kvinnorörelsen blir de ”experter” som kan uttala sig enligt sexualvetenskapen och hänvisa till vad den ”sanna” bilden om vad sexarbete är, hur problemformuleringen lyder, vilka ord som får användas och vilka åtgärder som bör sättas in (Östergren 2008: 249). Östergren framhåller att sättet att tala om sexarbete skapar maktförhållanden, där det finns accepterade och icke accepterade sätt att tala om sexarbete. Kvinnorörelsen sägs då stå för det accepterade sättet att tala om sexarbete, där sexarbete ses som en

utnyttjande könsmaktsordning, och för att bli accepterad och få ingå i kvinnorörelsens gemenskap bör sexarbetaren uttala sig på ett sätt som stödjer den accepterade synen på sexarbete. På detta sätt menar Östergren att uttryck av ånger kan ses som ett redskap för att få ingå i den sociala gemenskapen när en har brutit mot rådande sociala normer (Östergren 2008: 246). Det kan alltså innebära fördelar för sexarbetaren att uttala sig om sin situation på ett sätt som bekräftar den rådande synen på sexarbete som en utnyttjande könsmaktsordning. Just därför menar Östergren att uttryck av ånger inte nödvändigtvis bör ses som ett tillförlitligt mått på att någon har insett ”sanningen” (Östergren 2008: 245). Enligt intervjuer som Östergren genomfört med sexarbetare vittnas istället om en exkludering där sexarbetare upplever att de inte får tala om sina upplevelser utan att antingen bli skambelagda eller sjukdomsförklarade när de uttalar sig om upplevelser som går emot den rådande synen på sexarbete (Östergren 2008: 245). Denna exkludering beskriver Östergrens intervjupersoner sker i personliga möten med myndighetspersoner. Min studie bidrar därför till en analys av hur både en exkludering och inkludering även sker i texter och i detta fall en statlig utvärdering.

4. Teori

För att förstå hur exkludering av sexarbetare sker i diskursen om sexköpslagen kommer jag att utgå från Foucaults teori om diskursens ordning. Jag har tagit hjälp av Winther Jorgensen & Phillips (2000) samt Bergström & Boréus (2012) för att tolka och förstå Foucaults tankar om diskursen. Jag beaktar att detta är författarnas tolkningar av Foucault, men jag har valt att kombinera dessa med Foucaults egna texter, *Diskursens ordning* (1993), samt *Övervakning och straff* (2003) för att bilda en egen tolkning som jag nedan kommer att redogöra för.

Foucaults bok, *Diskursens ordning* (1993), är översatt av Rosengren som har gjort en fotnot om hur Foucaults diskursbegrepp kan förstås, citat: ”*hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden*” (Foucault 1993: 57). Med detta sätt att förstå diskurs, har jag tolkat den statliga utredningen som en del av en sådan diskurs som frambringar och begränsar olika yttranden som syftar till att stödja och legitimera sexköpslagen. Foucault menar att diskursen är kontrollerad och reglerad i förhållande till olika kunskapsregimer, som anger vad som är sant och falskt (Winther Jorgensen & Phillips 2000: 19). Varje tidsepok styrs av en sådan kunskapsregim, som för den aktuella tiden reglerar vad som kan och inte kan sägas. Enligt Foucault är det dessa regelsystem som diskursanalyser kan synliggöra. Makt är nära förbundet med kunskap och vetande där de kan ses förutsätta varandra. Eftersom att all kunskap inte ses som sann eller riktig, är det makten som konstituerar vilken kunskap som är den etablerade kunskapen (Bergström & Boréus 2012: 361), samtidigt som kunskap och vetande ordnar och formar möjliga maktförhållanden (Foucault 2003: 33). På detta sätt förutsätter

kunskap och makt varandra, där makt inte är när vissa subjekt utövar makt över andra subjekt, utan makten är snarare relationell och produktiv. Det betyder att vad som utkristalliseras i en diskurs, kommer att innebära möjligheter för vissa subjekt och begränsningar för andra och att detta utgör maktförhållanden (Bergström & Boréus 2012: 361). Genom att analysera den statliga utredningen kan denna utkristallisering synliggöras, och på så vis kan de maktförhållanden som råder belysas.

Subjektspositioner är sådana positioner som människor intar i olika diskurser. I dessa positioner kan individen bara handla utifrån vilka regler och förutsättningar som finns för den specifika positionen (Bergström & Boréus 2012: 359). Subjektspositioner utgör de ovan nämnda maktförhållandena, varpå dessa är relevanta att analysera för att besvara mina frågeställningar. Genom procedurer som Foucault kallar utestängningsmekanismer, regleras diskursen till vad som får sägas, av vem detta får sägas samt hur detta blir accepterat eller inte.

”jag antar att diskursproduktionen i varje samhälle på en och samma gång kontrolleras, väljs ut, organiseras och fördelas av ett visst antal procedurer vilkas roll är att avvärja dess makt och hot, att bemästra dess slumpmässighet och att kringgå dess tunga, skrämmande materialitet.” (Foucault 1993: 7)

Här beskriver Foucault hur diskurser kontrolleras och regleras med hjälp av dessa utestängningsmekanismer. Foucault urskiljer tre sådana utestängningsmekanismer som han kallar *det förbjudna ordet*, *avskiljandet av vansinnet* och *viljan till sanning* (Foucault 1993: 14). Den första, *det förbjudna ordet* avgör vad som kan sägas och talas om. Här menar Foucault att det finns tabuerade ting, ritualer och subjekts olika privilegier som korsar och utmanar varandra i vad som kan sägas i diskursen, och att detta korsande ”galler” är tätare i vissa diskurser som exempelvis sexualitetens eller politikens (Foucault 1993: 7f). Det kan exempelvis tolkas som att sexhandel är en sådan diskurs där dessa galler är ganska täta, då mycket som rör denna diskurs, som sexualitet och hur en har sex, är tabubelagt. Den andra utestängningsmekanismen, *avskiljandet av vansinnet* menar Foucault handlar om uppdelningen mellan förnuft och vansinne. ”Dåren” har i alla tider blivit särskilt behandlad i diskursen, där hen antingen varit obefintlig eller vars tal inte ägt någon sanning och beviskraft, eller där den vansinnige i motsats verkat inneha särskilda krafter att kunna uttala dolda sanningar (Foucault 1993: 8f). Foucault menar att än idag pågår ett särbehandlande av vansinnet, dock inte med lika tydliga uttryck som förr. Här menar Foucault att vi idag har ett kunskapssystem som bygger på att läkare, terapeuter och andra experter ska tolka och förstå denna vansinniges tal. Expertens uppgift blir att lösa den vansinniges problem och tala om vad som ska åtgärdas och hur (Foucault 1993: 10). På detta sätt är än idag den vansinniges tal tolkad och reglerad i diskursen. Sexarbetaren kan troligtvis inte förstås som en ”dåre”, då individer enligt Foucault idag inte

särbehandlas lika tydligt och på samma sätt som förr. Men jag använder avskiljandet mellan *förnuft* och *vansinne* som ett sätt att analysera den statliga utredningen för att förstå hur maktförhållanden och exkludering/inkludering av sexarbetarens röst sker. Den tredje och sista utestängningsmekanismen, *viljan till sanning* är det system av institutioner som med visst mått av våld och tvång reglerar motsättningen mellan det sanna och det falska i en diskurs (Foucault 1993: 10f).

*”Självfallet är uppdelningen mellan det sanna och det falska varken godtycklig, modifierbar, institutionell eller våldsamt om man placerar sig på statsnivån inom en diskurs. /.../ om man frågar sig vilken typ av uppdelning som generellt sett styr vår **vilja till kunskap** – då kanske något som liknar ett utestängningssystem (dvs ett historiskt, modifierbart och institutionellt tvingande system) börjar framträda.”* (Foucault 1993: 11, min fetmarkering)

Här talar Foucault om den tvingande makt sanningen har över diskursen, och att denna vilja till sanning fungerar som ett utestängningssystem där viss kunskap blir sann och annan falsk (Foucault 1993: 11). Sanningen baseras på den etablerade kunskapen i samhället och det kan därför hänvisas till kunskapens historia för att förstås. Kunskap baseras idag så som förr på olika tekniker för kunskapsinhämtning, där exempelvis individer blir till kunskapssubjekt med en funktion som kan verifiera sanningen (Foucault 1993: 13). Dessa verifieringar ses som den sanna kunskapen men förlitar sig även på institutionellt stöd för att få legitimitet. Viljan till sanning kan därför ses som en utestängningsmekanism som utövar en press och tvingande makt över diskurser, det strävas efter att finna den sanna diskursen (Foucault 1993: 13f). Här kan exempelvis den radikalfeministiska synen på sexhandel ses som den sanna verkligheten, och kunskapssubjekten, alltså de utsagor som den statliga utredningen grundar sina slutsatser på är de som verifierar sanningen. Alla de tre utestängningsmekanismerna är nära förbundna med varandra, där exempelvis det förbjudna ordet och avskiljandet av vansinnet kan ses vara beroende av vilka kunskapsregimer som råder, alltså hur viljan till sanning kan tänkas verka över diskursen. Med hjälp av Foucaults teori om utestängningsmekanismer och subjektspositioner kommer jag att kunna förklara och förstå vilka maktförhållanden som råder i den statliga utredningen och på så sätt förstå hur sexarbetare exkluderas och inkluderas.

5. Metod

5.1 Urval

Problemformuleringen i min studie syftar till att undersöka hur sexarbetare inkluderas eller exkluderas samt vilka maktförhållanden som råder i diskursen om sexköpslagen. För att ta reda på detta krävdes att jag undersökte ett material som syftar till legitimering och utvärdering av

lagstiftningen. Därför valde jag att undersöka texter, där jag kan analysera diskursen om sexköpslagen och där se hur sexarbetare fått ta plats i denna diskurs. Med begreppet diskurs utgår jag ifrån Foucaults beskrivning som avser ”*hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden*” (Foucault 1993: 57)². Det finns många olika textgenrer som har olika syften och används på olika sätt (Bergström & Boréus 2012: 22). Men för att kunna undersöka diskursen om sexköpslagens legitimitet, krävdes att jag hade ett etablerat och erkänt material, som kan tjäna underlag för lagstiftningens existens. Jag valde därför Statens Offentliga Utredningar (SOU) som material, då jag upplever att det är en text som syftar till att utvärdera och legitimera olika fenomen, i detta fall SOU 2010:49 som utvärderar förbudet mot köp av sexuell tjänst, och därför är ett erkänt material som används för att legitimera sexköpslagen. Eftersom att mina forskningsfrågor speglar just föreställningar om sexhandel och maktrelationer mellan grupper och hur språket formar dessa, känns texter som ett relevant material att studera (Bergström & Boréus 2012: 22). Språket används som ett uttryck för människors tankar och handlingar och texter är det medel där dessa kan uttryckas och förmedlas. Texter är en typ av kommunikation där språket kan få sitt allra tydligaste uttryck (Bergström & Boréus 2012: 21). Den innebördsaspekt och interpersonella aspekt som texter utgör, dvs. att texter kan nå ut och förmedla konstruktioner av sanning och världsbilder på ett mycket effektivt sätt till andra människor, gör den statliga utvärderingen till ett mycket intressant material att studera (Bergström & Boréus 2012: 21f).³

SOU 2010:49 är en utredning på ca 250 sidor och innehåller allmänna utgångspunkter, bakgrundsbeskrivning av lagstiftningen samt data och källmaterial från olika rapporter och utredningar om prostitution. 250 sidor kan tänkas tungt och mycket för en C-uppsats, men vissa delar av SOU:n har jag att kunnat bortse från då de inte berör mina forskningsfrågor. Jag har läst igenom hela SOU:n en gång, men har efter detta bestämt mig för att avgränsa och utelämna de delar av rapporten som jag bedömt inte var relevanta för mina specifika forskningsfrågor. SOU:n utreder många olika plan av sexköpslagens effekter som exempelvis vilken effekt den har haft på befolkningens attityder, eller om sexköp beräknas ha minskat i omfattning. Dessa kapitel har valts bort för närmare analys då de tenderar att leda in på teman som är för stort för denna studie samt avviker från den röda tråd jag försöker hålla.

De kapitel som har valts ut för närmare analys är *Sammanfattning, kap 1, kap 2*, delar av *kap 3, kap 4* och *kap 7*. Dessa kapitel bedöms vara aktuella då de på olika sätt berör och utreder sexarbeters upplevelser och erfarenheter. I exempelvis *kap 1 - Utredningens uppdrag och arbete* talas om vilka

---

² Se teoriavsnitt för utförligare beskrivning av diskurs.

³ Några meningar i detta stycke är återanvända från min egen tentamensuppgift för metod III.

utredningens direktiv och källor är, här förklaras vad som ska besvaras i studien och vilka källor som används, vilket är relevant för min studie då källor analyseras som olika röster och aktörer samt utgör maktförhållanden. *Kap 2 - Några allmänna utgångspunkter* förklarar vad lagen baseras på och vad sexhandel är för något, vilket är relevant för att kunna göra en diskursanalys och lyfta fram vilka konstruktioner det är som formar diskursen. Fyra underrubriker av *kap 3 - Bakgrund gällande rätt m.m.*⁴ användes för analys då det gav en beskrivning av prostitutionsutredningarna under 70 - 90-talet samt lagens syften och några utgångspunkter för sociala insatser för personer som befinner sig i sexhandel. *Kap 4 - Prostitution i Sverige 1999-2008* kan sägas vara huvuddelen för min forskningsfråga. Här skildras vilkas utsagor som får ta plats i utredningen och hur dessa tjänar som underlag för sexköpslagens legitimitet. I *kap 7 - Överväganden och förslag* presenteras en sammanställning av resultat där dessa används för att vidare överväga nya beslut kring lagens utformning, vilket är relevant för min studie då det också berör hur rapporten reflekterar över de resultat som de kommit fram till.

5.2 Tillvägagångssätt

Det finns olika metoder för att analysera texter. Dessa metoder kan exempelvis vara innehållsanalys där en på olika sätt både kvalitativt och kvantitativt systematiskt vill beskriva eller mäta/räkna innehåll av vissa företeelser i texter (Bergström & Boréus 2012: 50), narrativ analys där en analyserar berättande eller diskursanalys där diskurs och språk står i centrum för analysen (Bergström & Boréus 2012: 24f). Diskursanalys lämpar sig bra för min studie då mitt intresse att studera maktförhållanden och exkludering/inkludering kan betraktas som en del av och resultatet av vad diskurser utkristalliseras i, ett speciellt sätt att tala om och förstå sexhandel som fenomen, samt där jag vill studera språket som uttrycker en ram för hur detta samhällsfenomen kan förstås (Bergström & Boréus 2012: 354). Eftersom att jag vill veta hur sexarbeters delaktighet i diskursen om sexköpslagen ser ut har jag en utgångspunkt som riktar sig till hur språket formar maktrelationer och olika möjligheter till att få ta plats i diskursen (Winther Jorgensen & Phillips 2000: 7), varpå diskursanalys är särskilt lämpad som metod för att synliggöra hur dessa tar sig i uttryck i den statliga utvärderingen.⁵

I början av studien när jag ännu inte hunnit bekanta mig helt med materialet hade jag en utgångspunkt i kritisk diskursanalys, där Boréus (2005) typologi för diskursiv diskriminering kändes lämplig och relevant för att kunna besvara mina forskningsfrågor. Boréus (2005) beskriver fyra typer av diskursiv

---

⁴ Resterande av *kapitel 3* valdes bort då de mestadels behandlade juridiska definitioner av vad sexköpslagen innebär och hur straffpåföljder ser ut, vilket jag bedömer inte är relevant att studera för att kunna besvara mina forskningsfrågor.

⁵ Några meningar i detta stycke är återanvända från min egen tentamensuppgift för metod III.

diskriminering som är *exkludering från diskurs, nedvärdering, objektifiering* och *förslag som pekar mot icke- språklig negativ särbehandling* (Boréus 2005: 127). Jag använde dessa begrepp som en typ av kodning av mitt textmaterial, där jag kunde dela in olika textstycken och citat efter färg som jag tilldelat varje begrepp. Efter insamlat material tog jag ett steg tillbaka för att överblicka materialet, men upplevde att det inte gav en helhet. Mitt material kändes spretigt och jag kände att en teori inte gick att applicera. Jag kände att några av citaten var ganska godtyckligt indelade under vissa av begreppen och att de var högst värderande från min sida för att passa in. Jag valde därför att börja läsa om fler teorier för att försöka få en bild av hur mitt material skulle kunna förstås. Jag fann då Foucaults teori om diskursens ordning (Foucault 1993), och kände att detta var en teori som kunde förklara mitt material.

Foucaults teoretiska begrepp och verktyg som jag använder för att analysera mitt material är *subjektspositioner* och de tre utestängningsmekanismerna *det förbjudna ordet, avskiljandet av vansinnet* och *viljan till sanning*⁶. Mycket av de citat jag redan tagit fram med hjälp av Boréus (2005) typologi kunde jag använda för att analysera med hjälp av Foucaults begrepp och få ett nytt perspektiv på citaten, men många av citaten blev även irrelevanta, samt att jag än en gång fick gå igenom hela textmaterialet och använda mina nya begrepp för att upptäcka nya citat som innan inte fångat min uppmärksamhet. Ett problem var dock att Foucaults begrepp var sammanlänkande med varandra och därför inte gick att särskilja som separata koder eller rubriker. Därför blev det nya materialet en samlad massa av citat, där jag med hjälp av teman istället fick sortera upp materialet under olika rubriker enligt färgsortering. Det teoretiska begreppet *subjektspositioner* fick dock en egen rubrik, där jag definierade de olika subjektspositioner som jag funnit i texten. Dessa återkommer senare löpande under alla rubriker, då de som nämnt är sammanlänkade med de andra tre teoretiska begreppen. De teman och därmed rubriker som behandlas i resultat och analysdelen är *subjektspositioner, dagordning, argumentationsstrategi* och *exkludering*. Vad dessa teman innebär presenteras under vardera rubrik i analysdelen för att läsaren lättare ska kunna orientera sig i studien. Att använda dessa teman och rubriker motiverar jag med att de utgjorde de tydligaste exemplen på hur de olika utestängningsmekanismerna och subjektspositionerna ägde rum i texten och som kunde besvara mina forskningsfrågor.

Den metod som jag har använt för min diskursanalys rymmer alltså både teori och metodologiska verktyg, då jag använder Foucaults teoretiska begrepp som metodologiska analysverktyg, och jag bedömer att dessa tillsammans bäst kan besvara mina forskningsfrågor. Jag hänvisar detta val till hur

---

⁶ Dessa teoretiska begrepp beskrivs i avsnitt 4. Teori.

Bergström och Boréus (2012) beskriver att det inte bara finns ett sätt, utan flera teoretiska och metodologiska sätt att tillgå i en diskursanalys, där forskare utformar egna analysverktyg som passar för sin forskningsfråga (Bergström & Boréus 2012: 381). Med detta vill jag dock framhålla det problematiska i mitt metodval, att det är svårt att förutsätta intersubjektivitet när analysverktygen är så pass varierande och ospecificerade samt tolkningsbaserade. Risken är även stor att forskaren gör godtyckliga val som kan göra analysen vinklad efter intresse. Detta har jag därför haft i åtanke när jag analyserat resultatet, där jag har försökt att genomföra en så genomskinlig och reflexiv analys som möjligt, och redogjort för hur jag tolkat resultatet.

5.3 Vetenskapsteori

I min studie står språket i fokus, där jag undersöker hur text och språk bidrar till att i diskursen sätta ramar och möjliga handlingsutrymmen för individer. Att se språket som en social aktivitet som konstruerar en verkligheten, relateras till den socialkonstruktionistiska vetenskapsteorin. Här ses språk inte som ett neutralt kommunikationsinstrument, utan snarare som en social aktivitet som är laddad med olika föreställningar om verkligheten, som både konstituerar och är konstituerad av verkligheten (Bergström & Boréus 2012: 378). Språket formas i den sociala kontext vi lever i, men språket är även konstituerande i den meningen att det exempelvis i diskursen om sexköpslagen talas om sexarbetare som prostituerade, som utnyttjade. Prostitution ger en konstruerad bild av verkligheten, i jämförelse med att använda begreppet sexarbetare, som ger en annan konstruktion av verkligheten. På detta sätt kan språket ses som en konstruerande lins som i diskursen sätter ramar för hur diskursen utformas (Bergström & Boréus 2012: 28). Konstruktionerna prostitution eller sexarbete ger två olika bilder av verkligheten, där den socialkonstruktionistiska traditionen inte ser den ena verkligheten som mer sann än den andra (Winther Jorgensen & Phillips 2000: 11). Utifrån en epistemologisk utgångspunkt kan det vara svårt att se hur en kan skaffa sig kunskap om en verklighet som är socialt konstruerad. Den kunskap som produceras i denna studie kan därför kallas *analytiskt konstruerad*, där jag med hjälp av Foucaults teori och analytiska begrepp vill försöka förstå hur makt utövas i sociala relationer med hjälp av språket (Sohlberg & Sohlberg 2013: 270).

5.4 Validitet och reliabilitet

God forskning karaktäriseras av att ett relevant samhällsproblem belyses samt att studien är väl genomförd och bearbetad. Vidare krävs att forskaren förhåller sig till studiens validitet och reliabilitet. Med validitet i denna studie, utifrån en socialkonstruktionistisk utgångspunkt, avses hur väl studien kan besvara forskningsfrågan (Bergström & Boréus 2012: 40).⁷ Forskningsfrågorna som

---

⁷ Detta stycke är återanvänt från min egen tentamensuppgift för metod III.

jag har ställt speglar hur maktförhållanden råder i diskurser varpå diskursanalys kan intygas vara ett bra verktyg för att besvara mina forskningsfrågor. Min typ av diskursanalys som metod är dock även laddad med teoretiska föreställningar, vilket påverkar validiteten i min studie. I detta avseende kan min teoretiska ansats i metoden i viss mån förutbestämma de resultat jag kommer få i studien (Bergström & Boréus 2012: 406). Val av metod och analysverktyg påverkar alltså vilken typ av resultat som genereras i studien, där andra perspektiv och teoretisk förståelse för materialet osynliggörs. I mitt fall motiverar jag valet att utgå från Foucaults teori och metod med att jag tidigare använde andra analytiska begrepp (Boréus 2005) men upplevde att dessa inte var valida för att besvara min forskningsfråga, och att jag där, med god översikt och god bekantskap av materialet upplevde att Foucaults teori var den mest valida metod som kunde besvara min forskningsfråga. Denna bedömning är dock gjord utifrån den kunskapsbank jag har om teori och metod som forskare. Min teoretiska och sociala förförståelse påverkar mitt sätt att se på hur jag bäst besvarar forskningsfrågan i min studie, vilket är ett problem som inte kan undgås. Exempelvis kan min kritiska förståelse för sexköpslagen ha påverkat hur jag bedömt och tolkat materialet, som gjorde att jag bedömde Foucaults teori som bäst lämpad.

Validiteten i studien hänger även ihop med den reliabilitet som eftersträvas för att uppnå god forskning, att vara noggrann i genomförandet för att eliminera felkällor (Bergström & Boréus 2012: 42). I min studie handlar reliabilitet om att vara så noggrann som möjligt i min tolkningsstrategi. Analysverktygen i min studie är nästan enbart tolkningsbaserade och innehåller inga klara riktlinjer för hur analysverktygen ska användas för att analysera materialet. Detta är ett sådant problem som skulle kunna sänka studiens tillförlitlighet. Intersubjektivitet, där andra forskare genomför min studie för att få samma resultat, är därför svår att uppnå. Däremot kan eftersträvas ett så genomsnittligt arbete som möjligt för att uppnå *intersubjektiv förståelse* av mitt studieobjekt (Bergström & Boréus 2012: 406). För att uppnå denna intersubjektiva förståelse har jag därför försökt att presentera resultatet så reflexivt som möjligt och styrkt mina tolkningar med hjälp av citat och referenser till analyserad text, för att läsaren ska kunna följa mitt tankesätt så bra som möjligt (Bergström & Boréus 2012: 43).

5.5 Förförståelse och forskarroll

Ämnet jag har valt att undersöka i denna studie, ligger både nära och långt bort från min förståelse. Utan att bli allt för djupgående, vill jag reflektera över min förförståelse av sexköpslagen och av att vara sexarbetare. Jag har själv ingen erfarenhet av dessa aktiviteter, men jag har träffat människor i min omgivning som har det. I dessa möten har jag fått ta del av en verklighet jag inte sett innan.

Gräsrotsfeminister⁸ som kämpar för rättigheter, sina rättigheter som sexarbetare. Det var till en början främmande för mig, att prostitution även kunde kallas sexarbete. Och att det fanns människor som kände sig stigmatiserade och orättvist behandlade av lagen som jag tidigare hyllat, sexköpslagen. Dessa erfarenheter, att ta del av andra människors verklighet och upplevelser på ett så nära håll, har gjort att mina åsikter om sexköpslagen gjort en helomvändning, där jag idag tycker att lagen är problematisk i många avseenden. Dessa erfarenheter är vad som fått mig intresserad av mitt studieobjekt, och därför har jag redan innan gått in med en kritisk inställning till sexköpslagen. Denna kritiska inställning har jag fått kämpa med att som den fenomenologiska traditionen skulle säga, ”sätta *parantes* kring sig själv och sin egen kunskap” (Winther Jorgensen & Phillips 2000: 28). Jag har fått kämpa med att inte låta mina värderingar överskugga och snedvrída analysen. Mitt syfte med studien är dock inte att komma bakom någon sanning i diskursen eller att argumentera för sexköpslagens för- och nackdelar, utan snarare belysa maktförhållanden. Foucaults teori kan i detta avseende ses som ett hjälpande verktyg där jag får specifika teoretiska perspektiv och begrepp att hålla mig till, som inte tillåter mig att använda egna värderingar i tolkningen. Det kan alltså hjälpa mig att sätta ”parantes kring mig själv” genom att fokusera på forskningsfrågan via teori och metod (Winther Jorgensen & Phillips 2000: 30). För att detta ska lyckas måste dock teori och metod användas stringent för att så god kunskap som möjligt ska produceras, vilket jag har eftersträvat i denna studie.

7. Resultat och analys

7.1 Dagordning

Temat *dagordning* syftar till att synliggöra och analysera vilka utgångspunkter den statliga utredningen har och på vilket sätt dessa utgångspunkter sätter ramar för utredningen.

Den statliga utredningen är gjord på uppdrag av regeringen och syftar till att undersöka hur lagen har fungerat i praktiken och vilka effekter lagen har haft på prostitution och människohandel i Sverige (SOU 2010:49: 48). Sexköpslagen ses som ett viktigt instrument för att kunna bekämpa handel med människor och skydda de individer som är inblandade i prostitution och annan form av sexuellt utnyttjande (SOU 2010:49: 16). Utredningen utgår från definitionen av prostitution enligt direktiven från 1993 års prostitutionsutredning där prostitution definieras enligt följande:

---

⁸ Gräsrotsfeminism är ett begrepp som ofta används inom den tredje vågens feminism för att beskriva lokala feministgrupper som ifrågasätter förgivet tagna identiteter, och vill erkänna skillnader för att gemensamt åstadkomma sociala och politiska förändringar. Läs mer: (Whittier 2005: 54ff).

”Prostitution är när minst två parter köper eller säljer sexuella tjänster mot ersättning (vanligen ekonomisk); vilken utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten”. (SOU 2010:49: 60)

Denna definition ses både som positiv och problematisk av utredaren som menar att detta ger bilden av en jämställd affärstransaktion mellan inblandade parter, där de menar att detta oftast inte motsvarar verkligheten (SOU 2010:49: 61). Definitionen menar de är också positiv i den bemärkelsen att den möjliggör ett flyttat fokus från att prostitution endast var att förknippa med den prostituerade kvinnan, och menar att denna definition förtydligar att det är två inblandade parter, både säljare och köpare (SOU 2010:49: 61). De menar att denna definition möjliggör att kasta mer ljus över sexköparen, vilket är den part som ska kontrolleras genom lagstiftningen. Sett utifrån ett perspektiv där sexhandel är ett utnyttjande av den säljande parten för att tillfredsställa köparens sexualdrift och med större fokus på köparen menar de att det i utredningen inte är relevant att tala om sexhandel som ett frivilligt eller icke-frivilligt val.

”Med utgångspunkt i ett jämställdhets- och människorätts- perspektiv och med fokus flyttat från utbudet, dvs. de prostituerade, till efterfrågan, dvs. människohandlarna, kopplarna och köparna som utnyttjar andra människor för att tillgodose sina egna eller andras sexuella behov, blir uppdelningen i frivillig och ofrivillig prostitution emellertid inte relevant.” (SOU 2010:49: 59)

Utgångspunkten säger sig rikta in sig på sexköparna, varpå frivillig och ofrivillig prostitution blir irrelevant. Det motiveras dock inte hur detta skulle vara irrelevant, och framförallt kan ifrågasättas irrelevant för vem? Det konstaterades ovan att prostitution utgörs av minst två parter, att köparen kriminaliseras kan därför tänkas vara en högst relevant aspekt för sexsäljaren, som måste anpassa sig och förhålla sig till att ha en kriminaliserad kund, särskilt i de fall där sexsäljaren definierar sitt arbete som just frivilligt. De konstaterar även i texten att prostitution är ett komplext samhällsfenomen som kan ha olika betydelser, och att det finns förespråkare som menar att en kan skilja på frivillig och icke-frivillig prostitution (SOU 2010:49: 59). Här tar författaren dock ställning där de menar att prostitution alltid är ett *utnyttjande* av individen som säljer sex och att detta är något som de inte ser förenligt med jämställdhet och mänskliga rättigheter. Här tar de ställning och fastslår en enhetlig bild av sexhandel, trots sin redogörelse för den skilda bild av fenomenet som existerar. Denna syn kan ses som det Foucault kallar den etablerade kunskapen, och det är denna som kommer att sätta ramar för vad som får sägas och inte sägas i diskursen (Bergström & Boréus 2015: 361).

Vidare redogör författarna för hur de väljer att benämna de inblandade parterna sexsäljaren och sexköparen. Även här problematiseras rollerna, som traditionellt avsett heterosexuell prostitution

med en manlig köpare och en kvinnlig säljare. De menar att verkligheten motsvarar mer variation där både kvinnor och män kan utgöra både rollen som köpare eller säljare. Oavsett hur dessa relationer ser ut menar de att det är en ojämställd affärstransaktion där *”köparen tar sig rätten att utnyttja en annan människas kropp som en vara”* (SOU 2010:49: 61). Med bakgrund av detta väljer författarna att benämna sexköparen som sexköpare eller att köpa sex men avstår från att benämna sexsäljaren som sexsäljare då de menar att detta skulle bygga på en jämställd affärstransaktion mellan parterna, vilket de menar inte stämmer överens med verkligheten. Sexsäljaren benämns istället prostituerad eller utnyttjad i prostitution för att symbolisera den som utnyttjas sexuellt (SOU 2010:49: 62). Även här problematiseras ordvalet flyktigt.

”Att beteckna den som tillhandahåller den sexuella tjänsten som den prostituerade kan av vissa uppfattas som stigmatiserande, men av andra vara en riktig beskrivning av verkligheten. Vi använder i vår text ibland ordet prostituerad för att beteckna den som utnyttjas sexuellt, men också uttrycken person som utnyttjas i prostitution och person med erfarenhet av prostitution förekommer.” (SOU 2010:49: 61f).

Här problematiseras över hur ordvalet kan vara antingen stigmatiserande eller en riktig beskrivning av verkligheten, men någon ytterligare motivering till varför de väljer begreppet prostituerad ges inte. Ordvalet bekräftar och följer dock den definition av sexhandel och etablerade kunskap som författarna redogjort står till grund för utredningen. Här kan ses hur den etablerade kunskapen, att prostitution är ett sexuellt utnyttjande, får ett monopol över diskursen, där andra verkligheter, så som upplevelser av stigmatisering ses som mindre sann då det ignoreras och inte tas hänsyn till, och istället hänvisar till att det snarare är en riktig beskrivning av verkligheten.

Syftet med utvärderingen är att undersöka hur lagstiftningen har fungerat i praktiken och vilka effekter denna har haft. Samtidigt har de som utgångspunkt att köp av sexuell tjänst ska fortsatt vara kriminaliserat (SOU 2010:49: 14,48), vilket har blivit starkt kritiserat som en problematisk utgångspunkt (Remissvar, Diarienummer: U27/2010: 1). Det hävdas dock att de har en kritisk utgångspunkt och kommer att redovisa de eventuella problem som lagstiftningen har haft, och att dessa kan utgöra skäl för ändrad lagstiftning (SOU 2010:49: 59f). Frågan är dock hur öppna författarna kan vara mot eventuella problem som kan dyka upp som går emot deras definition av prostitution, och huruvida dessa problem blir belysta som just problem eller inte. Detta kommer att belysas längre fram i resultatet som det Foucault kallar *viljan till sanning*, och ger upphov till de olika utestängningsmekanismerna i diskursen (Foucault 1993: 11).

7.2 Subjektspositioner

Det går att i texten urskilja tre olika subjektspositioner, dessa är: *sexköparen*, *sexarbetaren* och *de professionella*. Sexköparen och sexarbetaren är två subjektspositioner som kan förstås i relation till varandra, då de tillsammans utgör fenomenet sexhandel. Jag kommer därför att ge en kort överblick av båda dessa subjektspositioner och hur de står i relation till varandra, men kommer vidare i studien inte analysera subjektspositionen sexköparen då denna ingår i områden som inte behandlas i denna studie.

Sexköparen beskrivs som en aktiv person (främst man) som köper sig rätten till kvinnans kropp för att tillfredsställa sina sexuella behov, och utgör den kriminella parten i sexhandeln. Sexarbetaren beskrivs som en passiv person (främst kvinna) utnyttjad i prostitution och utgör offret för sexhandeln.

”Det anfördes även att det i ett jämställt samhälle är ovärdigt och oacceptabelt att män skaffar sig tillfälliga sexuella förbindelser med kvinnor mot ersättning.” (SOU 2010:49: 47)

”Enligt den syn på sexhandeln som ligger till grund för svensk jämställdhetspolitik är sexhandeln således en form av manligt våld mot kvinnor och ett av de mer extrema uttrycken för en ojämlikhet som tar sig uttryck i att män kan köpa och utnyttja kvinnor och barn och behandla dem som varor.” (SOU 2010:49: 55)

Köparen är aktiv i den bemärkelsen att han *skaffar sig* samt *köper*, *utnyttjar* och behandlar kvinnor och barn som *varor*. Medan säljaren, kvinnan, är den passiva aktören som är *utnyttjad* och behandlad som en *vara*. Här regleras sexköparen in i en position som kriminell och sexarbetaren som utnyttjad eller offer. Utifrån belysning av dessa subjektspositioner menar Foucault att diskursen har konstituerat de olika maktförhållandena som reglerar individerna i vad de får säga och inte säga utifrån sin position (Bergström & Boréus 2015: 361f).

I studien talas det ständigt om sexköparen och sexarbetaren, men ett mindre utrymme ges till dessa att själva definiera vad sexköp betyder för dem eller hur lagen har påverkat dem. Det går att urskilja olika möjligheter till uttalanden utifrån sina subjektspositioner som sexköpare och sexarbetare. Detta illustreras i utredningens direktiv där författarna använder olika begrepp för sexköpare och sexarbetare. Det handlar om att utvärdera hur förbudet har *påverkat* sexköpare, samt vilken *betydelse* förbudet har haft för sexarbeters situation.

*”I vårt uppdrag har det särskilt ingått att /.../ analysera om och hur förbudet **påverkat** dem som köper eller har köpt eller – om förbudet inte fanns – skulle kunna tänka sig att köpa sexuella tjänster samt. /.../ undersöka vilken **betydelse** förbudet har haft för situationen för dem som säljer sexuella tjänster.” (SOU 2010:49: 49, min fetmarkering)*

Här illustreras vem som får säga vad. Sexköpare får inte uttala sig om hur de upplever lagen, bara hur den har påverkat deras handlingar. Sexarbetare kan tolkas få lite mer att uttala sig om, då de inkluderas till att få tala om betydelser på individuell nivå men endast kopplat till deras situation och alltså inte några andra aspekter av upplevelser.

Den tredje subjektspositionen väljer jag att kalla *De professionella*, och består av resterande subjektspositioner som ingår i studien och är poliser, åklagare, socialarbetare och prostitutionsgrupper. Dessa tolkar jag som de professionella då de inte har någon inblandning i den aktuella handlingen sexhandel, men är personer runtomkring sexhandeln som uppfattas ha någon form av information eller kunskap om sexhandeln. De ses som professionella då de innehar arbetsrelaterade positioner inom olika organisationer och alltså inte utgör vanliga privatpersoner, som exempelvis anhöriga till personer som på något sätt är inblandade i sexhandel. Utifrån Foucault kan de professionella förstås som kunskapssubjekt som tillskrivs funktioner där de kan verifiera sann kunskap om sexhandel (Foucault 1993: 12). Det är även de professionella som studien är skapad och utformad av, vilket har betydelse för vilkas utsagor som blir synliga.

7.3 Argumentationsstrategi

Studien och syftet med sexköpslagen kan sägas röra sig på både ett mikro- och makroplan. Det talas om att prostitution måste bekämpas då det medför allvarliga skador för både individ och samhälle. Det argumenteras för att beteendet är skadligt för individen som utsätts, och att det på ett samhällsplan ses som ett strukturellt förtryck mot alla kvinnor i samhället. I undersökningen förs en argumentationsstrategi för att legitimera lagens nödvändighet och nytta. Det menas att lagen utgår från individens och samhällets bästa och det framförs återkommande i rapporten att sexarbetaren befinner sig i en särskilt utsatt situation. Vid framförande av lagens syfte beskrevs att:

”Utgångspunkten för att köp av tillfälliga sexuella tjänster skulle kriminaliseras var att prostitution är ett allvarligt samhällsproblem som medför allvarliga skador både för de enskilda och samhället. Det framhölls att de prostituerade hade en svår social situation och runt prostitutionen förekom ofta annan brottslighet. Genom ett förbud skulle samhällets inställning i frågan markeras och förbudet skulle också kunna verka effektivt i bekämpningen av prostitutionen.” (SOU 2010:49: 75)

Sexarbetarens svåra sociala situation kan tolkas används i argumentationen för lagens nödvändighet och nytta. Sexhandel framförs vara något skadligt och detta särskilt för sexarbetaren. Vidare hänvisas dock att förbudet endast kan användas som redskap för att markera samhällets inställning till prostitution men vidare inte hur detta ska kunna hjälpa sexarbetaren ur den svåra sociala situationen

eller hur detta ska skydda individen från att skadas. Sexarbetaren blir här ett redskap för legitimering av lagen, utan att framföra hur sexarbetaren själv ska kunna dra nytta av lagen, mer än att den ska bekämpa prostitution. Det nämns att sexarbetaren befinner sig i en svår social situation och att det ofta förekom kriminalitet kring sexarbetaren. Det kan därför ifrågasättas hur eliminering av sexköp skulle göra att sexarbetaren får en bättre social situation samt att kriminalitet kring denna skulle minska. Däremot framförs i argumentationen för att endast kriminalisera sexköparen att förbudet skulle stärka sexarbetaren istället för att skuldbeläggas.

”Genom ett förbud antogs att prostitutionen och dess skadeverkningar skulle kunna bekämpas på ett effektivare sätt än hittills. Det betonades dock att en kriminalisering inte kunde utgöra annat än ett komplement i arbetet med att minska prostitutionen och att den inte på något vis kunde ersätta de sociala insatserna. Förbudet syftade till att förbättra situationen för de utsatta personerna i prostitution och i stället för att skuldbelägga de prostituerade skulle fokus flyttas till de personer som köper de sexuella tjänsterna.” (SOU 2010:49: 231)

Här uppvisar texten en ny dimension där det talas om att förbättra situationen och inte skuldbelägga sexarbetaren, som ett ytterligare sätt att argumentera för lagens nytta. Däremot framhålls här att kriminaliseringen inte kan ses annat än ett komplement för att förbättra sexarbetares situation. Det har här skett något av en perspektivförskjutning från att se lagen enbart som en bekämpning av prostitution, till att se utifrån sexarbetarens perspektiv när det kommer till att se lagens nytta för just sexarbetaren. Tvetydigheten är dock stor, när det senare framförs att lagens skyddsintresse kan ifrågasättas.

”Det kan vara värt att notera att det i propositionen däremot inte gavs något uttryckligt svar på frågan om den nya kriminaliseringens skyddsintresse, dvs. om skyddsobjektet var en enskild kvinnas hälsa och integritet eller om det var allmän ordning som skulle skyddas.” (SOU 2010:49: 76)

Skyddsintresset är här uttalat ifrågasatt, är det sexarbetaren eller den allmänna ordningen som ska skyddas? Ändå används sexarbetarens svåra sociala situation och utsatthet som ett redskap för att förespråka lagens nödvändighet, utan att uttala hur denna ska skyddas med hjälp av lagen. Denna argumentationsstrategi är inget som Foucault skriver explicit om, utan tolkar jag som en talhandling⁹ som utestängningsmekanismerna uttrycks igenom. Jag tolkar dessa sätt att skriva om sexarbetarens svåra situation som ett sätt att legitimera att kriminaliseringen av sexköp är det ”rätta” sättet att beskriva verkligheten på (Bergström & Boréus 2012: 361). Foucault beskriver hur det i diskursen strävas efter att definiera det sanna (Foucault 1993: 11). I utredningen beskrivs och hänvisas till en

---

⁹ Utifrån mitt sätt att se språket som en social aktivitet, antas även att sättet att skriva på är en handling, där argumentation kan ses som en sådan handling, vilket kan benämnas *talhandling* (Boréus 2005: 122).

kunskap om sexarbetarens utsatta situation och behov av hjälp av samhället och att det är denna kunskap som är sann. Foucault ser detta som ett utestängningssystem som gör anspråk på det sanna och därmed utdömer andra uttalanden som falska. Diskursen behöver institutionellt stöd vilket den kan få genom att argumentera för individens och samhällets bästa och med hjälp av forskning som stödjer dessa teser (Foucault 1993: 13). Denna utestängningsmekanism gör det i denna diskurs svårt att se andra versioner av verkligheten som sanna, då det redan har lagts beslag på en sanning som den enda möjliga och rätta. Denna version av sanningen som det här har framförts kan dock syfta till att framföra sexarbetares verklighet, vilket jag tolkar som en inkludering av sexarbetare då de blir synliggjorda i debatten. Samtidigt sker en exkludering där sexarbetare själva inte har fått vara med och definiera denna verklighet och huruvida lagen skulle vara användbar eller nyttig för dem.

7.4 Exkludering

SOU 2010:49 är en stor utredning som har avsikt att utreda många olika aspekter av sexköpslagen. Den har utgått från flertalet olika frågeställningar om vilka effekter lagen har haft, varpå jag kommer att rikta in mig på de frågor som just berör sexarbetares upplevelser, då detta är centralt för min studie. Som nämnt tidigare under rubriken subjekspositioner, är det dessa tre subjekspositioner plus några hänvisningar till tidigare forskning som ligger till grund som källmaterial för den statliga utredningen av sexköpslagen. Det finns endast ett avsnitt i utredningen som behandlar hur förbudet har påverkat personerna i prostitution (SOU 2010:49: 126), där sexarbetare får ett begränsat¹⁰ utrymme att uttala sig om sina upplevelser. I det egna insamlade materialet uppges att utredningen har kontaktats av två organisationer, ”nätverket PRIS (Prostituerades Revansch I Samhället) som består av personer som tagit sig ur prostitutionen och Rose Alliance som beskriver sig som en organisation för sex- och erotikarbetare” (SOU 2010:49: 105f) där sju personer från vardera organisation har deltagit i studiens enkätundersökning. Under underrubriken ”De utnyttjade personernas syn på kriminaliseringen” (SOU 2010:49: 129) beskrivs inledande att:

”Det är tydligt, och framstår som logiskt, att de som tagit sig ur prostitutionen är positiva till kriminaliseringen medan de som alltjämt utnyttjas i prostitutionen är kritiska mot förbudet. Detta mönster återfinns i många olika rapporter och bekräftas också av de kontakter utredningen haft med medlemmar i PRIS respektive Rose Alliance.” (SOU 2010:49: 129)

De beskriver att det är logiskt att de som tagit sig ur prostitution är positiva till kriminaliseringen och att de som utnyttjas i prostitution är negativa till kriminaliseringen, men varför detta skulle vara

---

¹⁰ Begränsat i den meningen att de har fått besvara en enkät med restriktiva frågeställningar.

logiskt ges inte svar på. Detta mönster menar de är bestyrkt av tidigare forskning och även deras eget enkätmaterial där medlemmar från Rose Alliance uttalar sin syn på kriminaliseringen.

*”De personer som **utnyttjas** i prostitutionen uppger att kriminaliseringen förstärkt det sociala **stigma** det innebär att sälja sex. De beskriver att de valt att prostituera sig och upplever sig **inte vara ofrivilligt utsatta** för något. Även om det inte är förbjudet att sälja sex upplever de sig vara **jagade av polisen**. De upplever sig vara **omyndigförklarade** i och med att deras handlingar tolereras men deras vilja och val **inte respekteras**. Vidare menar de att man kan skilja på frivillig och tvingad prostitution.”* (SOU 2010:49: 129f, min fetmarkering)

Här tydliggör starka kontraster där det nästintill i samma mening används begreppet personer som *utnyttjas* i prostitution där sexarbetare i samma stycke säger sig *inte vara ofrivilligt utsatta* för något. Subjektspositionerna tydliggörs här där De professionella får utrymme att definiera andra människors känslor och upplevelser, och där sexarbetaren får ett begränsat utrymme där deras innebörders uttalanden inte tas hänsyn till eller respekteras. Som tidigare nämnt om utredningens utgångspunkter om vad prostitution är, reflekterade jag över hur denna utgångspunkt skulle sätta ramar för hur olika problem och konsekvenser tolkas i utredningen, vilket kan exemplifieras med den reflektion som utredningen gör över det ovan nämnda citatet av sexarbetarna från Rose Alliances uttalande:

”När det gäller de personer som fortfarande utnyttjas i prostitution måste ovan nämnda negativa effekter av förbudet som de beskriver närmast betraktas som positiva sett utifrån perspektivet att syftet med lagen är att bekämpa prostitutionen.” (SOU 2010:49: 130)

Upplevelser som *stigma*, *jagade av polisen*, *omyndigförklarade* och *icke respekterade* ses alltså som positiva effekter utifrån perspektivet att bekämpa prostitution. Genom att synliggöra dessa subjektspositioner De professionella och Sexarbetaren kan maktförhållandena mellan dessa synliggöras där sexarbetare har ett ytterst begränsat utrymme att få ta plats i utredningen. Att utredningen väljer att se sexarbetares negativa upplevelser som positiva kan tolkas som en ignorans där sexarbetares upplevelser exkluderas. Däremot går att urskilja olika positioner hos sexarbetare, mellan de som har tagit sig ur prostitution och de som säljer sex. Medlemmarna från PRIS som tagit sig ur prostitution har en positiv upplevelse av sexköpslagen och uppger att den givit dem styrka och att de inte längre skuldbelägger sig själva (SOU 2010:49: 130). De menar även att:

”/.../det inte finns någon frivillig prostitution utan att det alltid handlar om att köparen har makten och att den som säljer sin kropp blir utnyttjad, men att detta är något som man inte vill se eller förstå så länge man utnyttjas.” (SOU 2010:49: 130)

De som har tagit sig ur prostitution har alltså liknande syn på vad prostitution är som författarna av studien har, De professionella. Denna syn står i motsats till de sexarbetare som ännu befinner sig i

sexhandeln. Enligt de som tagit sig ur prostitution vittnas dock om att de som befinner sig i prostitution inte vill se eller förstå sig själv som utnyttjad, men att detta blir begripligt när personen lyckas ta sig ur prostitutionen. Detta tolkar jag som att det hävdas att sexarbetaren som befinner sig i sexhandeln lever med ett *falskt medvetande*, och därför inte ses som trovärdig i sin övertygelse om att sexarbete kan vara ett frivilligt val. Detta kan förstås som det Foucault talar om är *avskiljandet av vansinnet* (Foucault 1993: 9). Foucault beskriver hur *den vansinniges* tal genom tiden antingen har uppfattats som betydelselös och falsk till att i nästa stund tillskrivas kunna uttala dolda sanningar. Jag tolkar dessa motsättningar mellan sexarbetaren och den som tagit sig ur prostitution som just denna motsättning mellan *förnuft och vansinne*. Sexarbetaren tillskrivs vansinne som lever med ett *falskt medvetande*, och personen som tagit sig ur prostitution tillskrivs veta den *dolda sanningen*.

Uttalandet om att sexarbetare inte förstår sin egen utsatta situation är ett uttalande som framkommit i enkätundersökningarna med medlemmarna från PRIS, och är alltså inte ett uttalande som författarna till utredningen gör. Däremot är detta ett citat som väljs ut att tas med i utredningen, och den bekräftar och förstärker den bild av prostitution som författarna vill förmedla. Utifrån sexarbetarens subjektsposition finns det även regler som reglerar att vad som helst inte får sägas av vem som helst, vilket Foucault kallar *det förbjudna ordet* (Foucault 1993: 7,14), där att sälja sex som ett frivilligt val, kan ses som det tabubelagda och förbjudna för sexarbetaren att uttala sig om då det omkullkastar hela sexköpslagens grund om att det aldrig är ett frivilligt val att sälja sex. I diskursen om kriminaliseringens nytta kan det därför ur detta perspektiv ses som en utestängningsmekanism att inte beröra eller ta hänsyn till sexarbetarens tal om stigma, omyndigförklaring och att vara icke respekterade i sina val.

I avsnittet som behandlar ”Hur förbudet påverkat personerna i prostitution” tas det även upp huruvida de farhågor som framfördes av kritiker till sexköpslagen har besannats.

”En sådan [farhåga] var att en kriminalisering skulle riskera att driva prostitutionen under jorden vilket skulle medföra att det blev svårare att nå de utsatta personerna med sociala insatser. En annan farhåga var att förbudet skulle medföra ökad risk för fysiska övergrepp och allmänt försämrade livsvillkor för de prostituerade. Såvitt vi kan bedöma utifrån det skriftliga material och de kontakter som vi haft med myndighetspersoner och personer med erfarenhet av prostitution har dessa farhågor inte besannats.” (SOU 2010:49: 127f)

Det kan tänkas vara ganska svårt att undersöka fenomen som misstänks bedrivas ”under jord” då det just av den betydelsen drivs i det fördolda där allmänheten och De professionella har svårt att få en inblick över hur situationen ser ut. Det jag vill poängtera här är att det är ett svårutforskat område som utredningen tar sig an och att de bör med försiktighet uttalas om eventuell ökning eller minskning

i resultaten då dessa baseras på den kännedom om fenomenet som finns, och inte tar hänsyn till mörkertalet. Här vill jag dock belysa på vilket sätt som källorna refereras till, och vilka subjekspositioner som får uttala sig om de svårutredda farhågor som ovan beskrevs. Gällande ökning eller minskning av försämrade livsvillkor och risk för fysiska övergrepp uppges bilden vara oklar, då det saknas statistik beträffande anmälningar och lagföringar för detta (SOU 2010:49: 128), vilket även kan stämma överens med antagandet om mörkertal. Det hänvisas därför i utredningen till att olika polismyndigheter i Sverige som uppger att de inte ser några indikationer på att våldet har ökat. Det hänvisas också till Socialstyrelsens rapport, *Kännedom om prostitution från 2003*, som menar att de inte finner några belägg för att våldet har ökat, dock förekom uppgifter om att situationen har blivit mer riskfylld och besvärlig för sexarbetare.

*”När det gällde gatuprostitutionen uppgavs i 2003 års rapport att det förekom uppgifter om att den blivit mer riskfylld och besvärlig. Anledningen till detta skulle vara att ett minskat antal sexköpare gjort att konkurrensen hårdnat och att kunderna då ställde större krav på att de prostituerade skulle ställa upp på olika former av sex än tidigare. **Någon riktig förklaring till dessa uppgifter gavs dock inte** och en alternativ förklaring till varför tillvaron i gatuprostitutionen skulle ha försämrats angavs vara att tillgången och användningen av heroin hade ökat. Både poliser som arbetar på fältet och kvinnor som lämnat prostitutionen har till utredningen uppgett att det är en myt att köparna skulle ha blivit värre och mera våldsamma sedan förbudet infördes.”*(SOU 2010:49: 128, min fetmarkering)

Här finns ett uttalande som talar för ökad risk och svårare situation för sexarbetare, och det ges exempel på anledning till detta, där det menas att konkurrensen hårdnat och gjort att sexköpare ställer högre krav. Ändå benämns detta inte vara en förklaring till dessa uppgifter. Det framförs heller inte varför detta inte skulle vara en ”riktig” förklaring. Istället hänvisas till en alternativ förklaring som hänvisar till heroin, men varför denna förklaring skulle vara mer ”riktig” uppges inte heller. Jag ser detta som en exkludering där det läggs beslag på vissa uttalanden som mer ”riktiga” än andra. Vi får som sagt ingen förklaring till varför den ena versionen sägs vara mer riktig än den andra, men värt att påpeka är att det är en upplevelse som sexarbetare vittnar om som här blir bortvald och inte ses som ”riktig”. Polisen och personer som har lämnat prostitution får utrymme att uttala sig om att det är en myt att sexköpare blivit värre och mer våldsamma, däremot behöver dessa inte försvara sitt uttalande eller bevisa att det de säger är riktigt. De professionella (polisen), samt personer som lämnat prostitutionen får här bestyrka att farhågorna inte besannats, medan sexarbetare som ger en annan version blir bortvalda som osanna. I slutet av rapporten i *kap 7* talas det åter igen om de farhågor som framfördes vid kriminaliseringen, och om dessa har besannats. Här gör utredaren ett ytterligare uttalande.

*”Det finns t.ex. i Socialstyrelsens rapport från 2003 uppgifter om att situationen för de gatuprostituerade skulle ha blivit svårare och den uppfattningen framförs också av några av de kvinnor från nätverket Rose Alliance som utredningen varit i kontakt med. Uppgifterna är emellertid ganska **vaga**. Både poliser som arbetar på fältet och kvinnor som lämnat prostitutionen har till utredningen uppgett att det är en myt att köparna skulle ha blivit värre och mera våldsamma sedan förbudet infördes. Däremot bekräftar de att våldet hela tiden finns i prostitutionen.”*(SOU 2010:49: 228, min fetmarkering)

Här framförs även att kvinnor från nätverket Rose Alliance har instämt i att situationen blivit svårare, men även att dessa uppgifter är ganska vaga. Inte heller här ges någon förklaring på varför dessa uppgifter är vaga eller varför polisens eller personer som lämnat prostitution är mer trovärdiga. Detta blir även intressant i kontrast till det Holmström (2015) kommit fram till i RFSUs rapport, där det framkommer enligt flera studier (bland andra socialstyrelsens, 2003) att sexarbetare upplever en mer riskfylld situation då köparen ställer krav på snabba förhandlingar och att möten sker på dolda platser för att undvika upptäckt av polisen¹¹. Dock bör framhållas att några av dessa uppgifter och studier har gjorts efter att SOU 2010:49 publicerats, och att den statliga utredningen därför inte kan anklagas för att ha ignorerat dessa studier. Däremot kan ifrågasättas på vilket sätt som information tas emot och hur detta relaterar till det Foucault kallar en *vilja till sanning*, då både Holmström (2015) och SOU 2010:49 refererar och hänvisar till samma rapport (socialstyrelsens rapport 2003), men gör två olika bedömningar av uppgifterna som presenteras. Holmström använder socialstyrelsens rapport för att *styrka* bilden om att det finns upplevelser av en mer riskfylld situation för sexarbetare, medan SOU 2010:49 hänvisar till dessa uppgifter som *vaga*. Denna *vilja till sanning*, där information bedöms olika beroende på vilken typ av sanning som eftersträvas, samt *vem* som uttalar denna sanning leder i detta fall till en exkludering och osynliggörande av sexarbetare där deras utsagor blir bortsorterade som icke trovärdiga. Med hjälp av Foucault kan detta exkluderande förstås som utestängningsmekanismer, där *viljan till sanning* styr hur *den vansinniges ord* anses vara icke trovärdiga, utan beviskraft och utan sanning eller betydelse (Foucault 1993: 8).

När det talas om farhågan att kriminaliseringen möjligtvis kan göra det svårare för sexarbetare att våga ta kontakt med myndigheter och få tillgång till sociala insatser uppges olika uppgifter från utredningens olika källor. Det hänvisas till flertalet olika prostitutionsgrupper som uppger att de inte ser någon förändring i antalet personer som söker råd och stöd av dem. Prostitutionsenheten i Stockholm uppger dock en ökning av kontakter (SOU 2010:49: 129). Här bör dock påpekas att Prostitutionsenheten i Stockholm både tar kontakt med sexköpare och sexsäljare. I denna uppgift uppges inte om det är sexarbeters kontakt med myndigheter som har ökat eller om det är både

---

¹¹ Se avsnitt 3.1 Utvärderingar av SOU 2010:49, i denna studie.

sexköpare och sexarbetare som tillsammans utgjort ökningen, vilket i det fallet ger två olika resultat, då det avsågs att undersöka om sexarbetare har fått ett minskat förtroende att ta kontakt med myndigheter. Det konstateras i detta stycke att:

”Benägenheten från personer som utnyttjas i prostitution att ta kontakt och söka hjälp verkar således inte ha minskat på grund av kriminaliseringen av sexköp.”(SOU 2010:49: 129)

Därefter följer uppgifter från polisen.

”Polisen som har arbetat särskilt med inriktning mot gatuprostitutionen uppger att polisens närvaro i gatumiljön uppfattas som en trygghet av de prostituerade.” (SOU 2010:49: 129)

Här får polisen legitimitet att uttala sig om sexarbeters upplevelser, samtidigt som sexarbetare själva inte får bistå med någon information om hur de upplever det att ta kontakt med myndigheter. Det beskrivs även att:

”I samband med de satsningar som riktats mot gatuprostitutionen, bl.a. från polisens sida, framstår det i stället som att förutsättningarna för att söka hjälp och få kontakt med myndigheter har blivit bättre.”(SOU 2010:49: 129)

Här framförs utifrån polisens sida att kontakterna har blivit bättre tack vare satsningar som har gjorts. Det skulle här kännas logiskt och relevant att få ta del av vad sexarbetare upplever denna kontakt, då frågan för denna utredning just syftar till att höra hur kriminaliseringen har påverkat sexarbeters förmåga att ta kontakt med myndigheter. Detta blir även särskilt relevant med bakgrund till de uttalanden som Rose Alliance gjort där de upplever sig *stigmatiserade* och *jagade av polisen* som nämnts i citat ovan (SOU 2010:49: 129). Hur dessa uttalanden står i kontrast till polisens uttalanden om att sexarbetare upplever en ökad trygghet av deras närvaro är en fråga som utredningen inte tar hänsyn till. Vidare i kap 7 där utredningen berör överväganden och förslag samt huruvida farhågorna har besannats ges här ett nytt uttalande.

”Poliser som har arbetat särskilt med inriktning mot gatuprostitutionen uppger att polisens närvaro i gatumiljön uppfattas som en trygghet av de prostituerade och inget tyder på att kriminaliseringen av sexköp har försvårat för personerna i gatuprostitutionen att komma i kontakt med myndigheter. Tvärtom verkar kriminaliseringen ha medfört att kontakterna ökat.” (SOU 2010:49:229)

Här blir det tydligt att det är polisens uttalande som ligger till grund för utredningens konstaterande om att kontakterna har ökat. Det bör också påpekas att i tidigare resultat konstaterades ingen ökning av kontakter, det konstaterades endast att det inte skett någon minskning av kontakter (SOU 2010:49:

129). Som vi ovan ser baseras slutsatsen att kriminaliseringen medfört att kontakterna ökat på polisens uttalande.

Huruvida kontakterna har ökat eller minskat är i min studie dock inte relevant. Det är däremot relevant att belysa vad dessa slutsatser om ökning av kontakter baseras på, och vilkas berättelser det är som får stå till grund för utredningens slutsatser. Sexarbetare som talar emot kriminaliseringen får litet eller inget inflytande alls i utvärderingen, medan polisen, socialarbetare och personer som tagit sig ur prostitution får ett större inflytande och får ligga till grund för de konstateranden som görs i studien. Detta kan förstås enligt Foucault som utestängningsmekanismer som drabbar¹² diskursen om kriminalisering av sexköp (Foucault 1993: 14). Då utredningen redan utgår från att sexköp ska vara fortsatt kriminaliserat samt redogör för en viss definition av vad prostitution som fenomen är för något, kan dessa utestängningssystem tolkas som en vilja till sanning, som *”berättigar förbudet och definierar vansinnet”* (Foucault 1993: 15). På detta sätt blir det en legitim kunskap att använda polisens berättelser som grund för utredningens resultat.

8. Slutsats och diskussion

Syftet med studien var att undersöka hur den statliga myndighetsutredningen SOU 2010:49 tar hänsyn till sexarbetares erfarenheter och vilket utrymme dessa ges till att definiera sin situation i diskursen om sexköpslagen. Med studien ville jag framhäva och belysa de olika maktförhållanden som kan tänkas verka inom diskursen om sexköpslagen och hur dessa kan förstås. För att belysa detta använde jag mig av två frågeställningar som syftade till att undersöka hur sexarbetare exkluderas och inkluderas i utvärderingen samt hur detta kan förstås utifrån ett maktperspektiv. I resultat och analysdel kan sägas att jag rör mig på en hårfin linje mellan att tala om sexköpslagens för- och nackdelar och att belysa detta ur ett maktperspektiv. Jag vill dock här framhäva att det i denna studie inte är mitt syfte att tala om sexköpslagens vara eller icke-vara, utan är endast avsedd att belysa hur sexarbetare både har en inkluderad och exkluderad position i diskursen om sexköpslagen.

För att besvara min forskningsfråga har jag kommit fram till att sexarbetare både exkluderas och inkluderas i den statliga utvärderingen på det sätt att deras utsagor och upplevelser både används som redskap till att legitimera lagen, till att i nästa stund ignoreras, beroende på *vad* som sägs. Exkluderingen och inkluderingen av sexarbetare kan förstås med det Foucault kallar utestängningsmekanismer som drabbar diskursen för att avvärja makt som hotar den etablerade

---

¹² Foucault menar att en diskurs blir *drabbad* av utestängningsmekanismer för att rätt sanning och kunskap ska framträda (Foucault 1993: 14).

kunskapen. De subjektspositioner som jag kunde urskilja i texten var sexarbetare, sexköpare och de professionella, varav dessa jag fann inneha olika möjligheter till att uttala sig i utvärderingen. De professionella, som utvärderingen kan sägas vara skriven och producerad av representerar den etablerade kunskapen, och definierar vad sexhandel är. Sexhandel är enligt den etablerade kunskapen prostitution, en ojämslälld affärstransaktion där sexsäljaren alltid är den utnyttjade och passiva individen¹³. Denna kunskap om sanning övertar en hegemonisk position över diskursen, och de nämner att trots upplevelser av stigma, ska den sexsäljande individen benämnas prostituerad, eller utnyttjad i prostitution. Jag tolkar vidare att de använder argumentationsstrategier som ett sätt att inkludera sexarbetaren där de talar om sexarbetarens svåra och utsatta situation men att detta används som en sorts legitimering av lagens nytta, och att detta illustrerar denna *vilja till sanning*. Samtidigt påtalas att lagens skyddsintresse är ifrågasatt om det är individen eller samhällsordningen som ska skyddas¹⁴. Det är som att diskursen och det sanna inte kan få legitimitet utan att hänvisa till sexarbetarens situation, och att sexarbetaren här endast blir ett redskap för legitimeringen, och inte det egentliga skyddsintresset, vilket jag tolkar som både en inkludering och en exkludering där det talas *om* sexarbetaren, men inte *med*.

I min undersökning har jag kommit fram till att de professionella lägger patent på vad sexhandel är för något och hur det ska förstås, vilket även bekräftar det som Jordan (2012)¹⁵ talar om där radikalfeminismen övertar ett monopol över diskursen, och fråntar sexarbetaren makt till självdefinition. Sexarbetaren står här utan makt till att definiera sig själv vilket kunde ses i citatet där författaren till utredningen benämnde sexarbetaren som utnyttjad i samma stycke där det refererades till sexarbetarna från Rose Alliance som uppgav sig inte vara ofrivilligt utsatta för något¹⁶. Jag ser detta som att de professionella lägger patent på vad som är den etablerade kunskapen och att detta styr vad som ses som problem i diskursen och inte, vilket även Kriminologiska institutionens remissvar påpekar där det menas att utvärderingens utgångspunkt att sexköp ska vara fortsatt kriminaliserat, gör att det förväntade resultatet kommer att peka på att kriminaliseringen har haft goda effekter (Remissvar, Diarienummer: U27/2010:1). Exempelvis ses sexarbetarna från Rose Alliances negativa upplevelser av sexköpslagen som positiva i utredningen. Här tydliggörs maktförhållandena mellan subjektspositionerna de professionella och sexarbetaren, där de professionella innehar makt att definiera prostitution med förutsättning att de representerar den etablerade kunskapen.

---

¹³ Se analysen s.19 i denna studie.

¹⁴ Se analysen s.18 i denna studie.

¹⁵ Se avsnitt 3.2. Forskning med teoretiska perspektiv på sexhandel.

¹⁶ Se analysen s. 23 i denna studie.

Dessa maktförhållanden blir dock mer relativa, beroende på vad sexarbetaren uttalar sig om. Medlemmarna från PRIS som består av individer som har lämnat prostitution vittnar om positiva upplevelser av sexköpslagen och hänvisar till att den som befinner sig i prostitution lever av ett falskt medvetande som inte vill se eller förstå sin utnyttjade situation¹⁷. Här tillskrivs sexarbetaren ett *vansinne* som saknar *förnuft*, och det *förbjudna ordet*, att sexarbete skulle vara ett frivilligt val, är en föreställning som utmanar den etablerade kunskapen. Men det *förbjudna ordets* hot avvärsjs genom att sexarbetaren tillskrivs leva av ett falskt medvetande och inte ser sitt eget bästa. Dessa maktförhållanden talar även Östergren om (2008)¹⁸. Hon beskriver att ånger inte kan ses som ett tillförlitligt mått på att någon har insett sanningen, utan att även dessa uttalanden kan vara resultat av maktförhållanden där sexarbetaren kan bli välkomnad i en gemenskap om en uttalar sig på ett sätt som bekräftar och upprätthåller den etablerade kunskapen. Liknande upplevelser talar även Siring (2008) och Holmström (2015) om där de menar att det finns en differentierad bild av sexarbetare som skyldiga och oskyldiga offer bland myndighetsrepresentanter¹⁹. Denna bild menar Holmström (2015) kan bidra till att sexarbetare ljuger om sina upplevelser för att inte bli bemötta med fördomar. Med detta vill jag inte påstå att medlemmarna från PRIS upplevelser och uttalanden inte är riktiga, utan jag vill framhäva hur dessa maktförhållanden skapar hegemoni över diskursen där det kan ses som en omöjlighet för sexarbetaren att protestera. Det finns bara ett rätt svar, bara en sanning. Försöker sexarbetaren protestera mot denna sanning tillskrivs hen ett falskt medvetande som ett sätt att avvärja dess hot om diskursen.

Vidare har jag i min studie funnit hur utsagor väljs ut, där polisen, socialarbetare och personer som tagit sig ur prostitution är de utsagor som verifierar den kunskap som produceras i utredningen av sexköpslagen i större utsträckning än sexarbeters utsagor. Exempelvis fanns uppgifter enligt socialstyrelsen 2003 att situationen för sexarbetare hade blivit mer riskfylld och besvärlig då sexköparna ställde större krav²⁰. Dessa uppgifter uppgavs vara *vaga* eller inte vara riktiga förklaringar. Varför, nämndes inte. Istället hänvisades till polis och tidigare sexarbetare som menade att det var en myt att sexköparna blivit mer våldsamma, och att den svårare situationen snarare berodde på heroin. Detta framstår som intressant då även Holmström (2015) hänvisar till socialstyrelsen 2003 rapport och bedömer att uppgifterna *styrker* bilden av att sexarbetare upplever en mer riskfylld situation.

¹⁷ Se analysen s. 24 i denna studie.

¹⁸ Se avsnitt 3.2 Forskning med teoretiska perspektiv på sexhandel, i denna studie.

¹⁹ Se avsnitt 3.1 Utvärderingar av SOU 2010:49, i denna studie.

²⁰ Se analysen s. 25f i denna studie.

I SOU 2010:49 fanns det även uppgifter om att polisen menade att deras närvaro innebar trygghet för sexarbetarna, samtidigt som medlemmar från Rose Alliance påpekat att de känner sig jagade av polisen samt omyndigförklarade och stigmatiserade. Hur dessa två uppgifter krockar med varandra tas inte upp för reflektion i utredningen. Varför polisens och tidigare sexarbeters uppgifter ansågs mer riktiga uppgavs inte, men utredningens slutsatser baserades på deras uppgifter och inte sexarbetarnas. Detta kan förstås som den *vilja till sanning*, där det refereras till de kunskapssubjekt som kan verifiera den etablerade kunskapen, och sortera bort de utsagor som hotar den etablerade kunskapen. Denna tes bedömer jag även styrks av upptäckten av att Holmström (2015) och SOU 2010:49 bedömer och använder socialstyrelsens information på olika sätt, vilket jag tolkar som en gestaltning av denna *vilja till sanning* där bedömning av information görs på olika sätt och där utsagor väljs ut för att de ska kunna bekräfta den radikalfeministiska synen på sexhandel.

Sammantaget menar jag att alla dessa uppgifter tyder på de tre olika typer av utestängningsmekanismer som Foucault talar om äger rum där sexarbetarens ord blir både exkluderad och inkluderad i debatten om sexköpslagen. Den statliga utvärderingen av sexköpslagen går in med en etablerad syn på vad sexhandel är, och för att inte denna syn ska utmanas blir diskursen kontrollerad med utestängningsmekanismer för att den rådande synen ska bestå. Sexarbetare som subjektsposition har därför ett begränsat utrymme att få uttala sig, och blir bara accepterad om hen uttalar sig på ett sätt som upprätthåller den rådande synen på sexhandel. Sexarbetaren blir betraktad som avsaknad av förnuft, eller vansinnig samt ignoreras om en talar emot den etablerade kunskapen, vilket synliggör de maktförhållanden jag velat belysa. Mitt bidrag med denna studie har varit att synliggöra dessa maktförhållanden och exkluderingar samt inkluderingar för att belysa att det finns andra sanningar och verkligheter, och att den statliga utvärderingen av sexköpslagen, både formar och är formad av just *en* sådan verklighet.

Med lärdomen att diskursen om sexköpslagen är reglerad, och att sexarbetare är exkluderade i debatten gör det relevant att tala om en fortsatt forskning med syftet att lyfta sexarbeters röster. Djupgående intervjuer med personer som säljer sex, med fokus på hur de upplever sexköpslagen och vad den betyder för dem skulle därför vara intressant vid fortsatt forskning. Den statliga utredningen hade ett relativt litet antal personer med erfarenhet av att sälja sex i sitt enkätmaterial, vilket gör att det skulle vara intressant att göra en studie med mer djupgående intervjuer. Det finns begränsad forskning på det specifika området hur sexköpslagen har påverkat de personer som befinner sig i

sexhandel och vilka erfarenheter de har av den²¹ (Holmström 2015: 24). En sådan studie skulle därför bidra med ny kunskap till debatten om sexköpslagen, genom att lyfta fram och tala *med* de personer som det ständigt talas *om*.

---

²¹ Rose Alliance har dock tillsammans med Hiv-Sverige genomfört en studie som delvis inriktar sig på upplevelser av sexköpslagen, men det uttalade syftet var att öka kunskapen om sexarbetare i Sverige generellt med ett särskilt fokus på hiv/STI-prevention. Se litteraturförteckning: Rose Alliance (2014).

9. Litteraturförteckning

Bergström, Göran. & Boréus, Kristina. (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Boréus, Kristina. (2005). Diskursiv diskriminering: en typologi. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 2005, årg 107 nr2 s119-139

Dodillet, Susanne. & Östergren, Petra. (2011). The Swedish Sex Purchase Act: Claimed Success and Documented Effects. Conference paper presented at the International Workshop: *Decriminalizing Prostitution and Beyond: Practical Experiences and Challenges*. The Hague, March 3 and 4, 2011.

Foucault, Michel. (2003). *Övervakning och straff*. 4. Uppl. Lund: Arkivförlag

Foucault, Michel. (1993). *Diskursens ordning*: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion.

Holmström, Charlotta. (2015). *Förbud mot köp av sexuell tjänst i Sverige - en kunskapsöversikt om avsedda effekter och oavsedda konsekvenser*. Kunskapsunderlag inför RFSUs kongress i juni 2015.

Jordan, Ann. (2012). *The swedish law to criminalize clients: a failed experiment in social engineering*. Copyright 2012, American University Washington College of Law.

O'Neill, Maggie (2001). *Prostitution and feminism: towards a politics of feeling*. Malden, Mass.: Polity Press

Siring, Annelie. (2008). Sexhandel, sexköpslagstiftning och myndighetsförståelse. Ett svenskt exempel. I: Charlotta Holmström & May-Len Skilbrei (red.). *Prostitution i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Sohlberg, Peter & Sohlberg, Britt-Marie (2013). *Kunskapens former: vetenskapsteori och forskningsmetod*. 3., [kompletterade och utvidgade] uppl. Stockholm: Liber

Svanström, Yvonne. (2006). Prostitution in Sweden: Debates and policies 1980 – 2004. I: Gangoli, Geetanjali & Westmarland, Nicole (red.). *International approaches to prostitution*. Bristol: The Policy Press

Whittier, Nancy. (2005). From the Second to the Third Wave: Continuity and Change in Grassroots Feminism. I: Banazsak, L.A. (red.). *People, Passions, and Power: Social Movements, Interest Organizations, and the P*. 45-68. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers inc.

Winther Jørgensen, Marianne. & Phillips, Louise. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Östergren, Petra (2008). *Porr, horor och feminister*. Stockholm: Pocketförlaget.

9.1 Internetkällor

Amnesty International, (2014). *Summary: proposed policy on sex work*.

URL: <https://www.amnesty.se/upload/files/2014/04/02/Summary%20of%20proposed%20policy%20on%20sex%20work.pdf> (Hämtad 2016-05-23)

RFSU, (2016). *Så ser RFSU på den svenska sexköpslagen*.

URL: <http://www.rfsu.se/sv/Sex-och-politik/Heta-fragor/Sa-ser-vi-pa-sexkopslagen/> (Hämtad 2016-05-12).

Rose Alliance (2014). *En annan horisont. Sexarbete och hiv/sti-prevention ur ett peer-perspektiv*.

URL: <http://www.rosealliance.se/wp-content/uploads/En-annan-horisont.pdf> (Hämtad 2016-05-23)

9.2 Remissvar

Remissvar på SOU 2010:49, taget på Kriminologiska institutionens styrelsemöte 20 oktober 2010.

Diarienummer: U27/2010.

9.3 SOU

SOU 2010:49. *Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999-2008*.